

Jacques Rancière

Els noms de la història

Una poètica del saber

PUV

Els noms de la història
Una poètica del saber

Assaig 11

Els noms de la història
Una poètica del saber

Jacques Rancière

Universitat de València
2005

Títol original: *Les noms de l'histoire. Essai de poétique du savoir*

© Éditions du Seuil, 1992

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2005

© De la traducció: Antoni Furió i Ferran Garcia-Oliver

Publicacions de la Universitat de València

Arts Gràfiques, 13 – 46010 València

Disseny de la col·lecció i maquetació: Inmaculada Mesa

ISBN: 84-370-6158-X

Dipòsit legal: V-2292-2005

Impressió: Impremta Lluís Palàcios, Sueca

Índex

Una batalla secular	9
El rei mort	25
L'excés de les paraules	47
El relat fundador	77
El lloc de la paraula	108
Una història herètica?	131

Aquest llibre té el seu origen en un seminari celebrat el 1987-1988 al Collège international de philosophie. Una primera sistematització dels seus resultats, la vaig avançar el maig de 1989 en el marc de les Conférences du Perroquet. La invitació del Western Societies Program i del Departament d'Història de la Cornell University m'ha permès de reprendre el treball en el marc d'una sèrie de conferències sobre les polítiques de l'escriptura a la tardor de 1990. Vull regraciar finalment els amics/amigues de Duke, Santa Cruz i Berkeley que han acollit i discutit el meu treball.

Nota dels traductors

Si traduir vol dir sempre –o quasi sempre– traïr, en un llibre com aquest, de «filosofia de la història», i amb un autor com Rancière, que experimenta contínuament amb el llenguatge, que crea, inventa paraules noves, no recollides en el diccionari ni en la parla habitual dels francesos, ni tan sols en les nomenclatures usuals dels mateixos filòsofs i historiadors, encara resulta més difícil d'esquivar el risc. Tot i així, hem volgut ajustar-nos el màxim possible a la literalitat del text. ¿Com, si no, traduir expressions com «presentificar», «essencialitzar», «absolutitzar», «espacialitat», «geografització», «temps història», «principal» i el tan reiterat adjectiu «historiadora» (*historienne*), que només existeixen en l'enginy creatiu de l'autor?

Una batalla secular

«Des de fa més d'un segle, els qui s'interessen per la història, i en són molts, s'han batut amb la paraula».

AIXÍ PARLA UN DELS MESTRES DE LA DISCIPLINA. I el seu raonament sembla en principi fàcil d'entendre. Els historiadors que volgueren trencar amb la vella crònica per donar a la història, en la mesura del possible, el rigor d'una ciència hagueren d'enfrontar-se amb els pressupòsits i els equívocs lligats al nom mateix d'història. Una història, en el sentit corrent, és una sèrie d'esdeveniments que succeeixen a subjectes generalment designats amb noms propis. Ara bé, la revolució de la ciència històrica volgué revocar justament la primacia dels esdeveniments i dels noms propis en benefici de les llargues durades i de la vida de la gent anònima. És així com reivindicà al mateix temps la seua pertinença a l'època de la ciència i a la de la democràcia. Una història és també, en segon lloc, el relat d'aquestes sèries d'esdeveniments atribuïts a noms propis. I el relat es caracteritza normalment per la seua incertesa respecte a la veritat dels esdeveniments relatats i a la realitat dels subjectes als quals s'atribueix. Les coses serien massa simples si es pogués dir de tota història, segons l'expressió consagrada, que no és més que una història. El que és propi d'una història és que pot ser sempre o no una història. Les coses també serien massa simples si la certesa dels esdeveniments anava a l'una amb la

dels subjectes. Però, precisament, sempre és possible atribuir esdeveniments verídics a subjectes de ficció o de substitució i esdeveniments incerts o ficticis a subjectes reals. La història recreativa i la novel·la històrica viuen volts i revolts que aquesta indeterminació consent.

Aparentment, ja no ens afecten aquests problemes. La ciència històrica s'ha constituït contra la història recreativa i la novel·la històrica. És per això que els historiadors de la vella escola preconitzaven la inspecció rigorosa de les fonts i la crítica dels documents; és per això que els historiadors de la nova han après les lliçons de la geografia, l'estadística i la demografia. Així, els materials de la construcció històrica haurien d'estar a recer de les murmuracions de l'opinió pública i de les manies dels literats. Passa que els materials no són res sense l'arquitectura. Ja se sap, en el sentit habitual de l'expressió: saber una cosa és no tenir necessitat de pensar-hi. Allò que estem dispensats de considerar és simplement açò, que la història només és susceptible, en última instància, d'una sola arquitectura, sempre la mateixa: una sèrie d'esdeveniments li han passat a aquest o aquell altre subjecte. Podem elegir altres subjectes: la reialesa en lloc dels reis; les classes socials, la Mediterrània o l'Atlàntic millor que els generals i els capitans. No per això evitarem el salt en el buit contra el qual no serveixen de garantia els rigors de cap disciplina auxiliar: cal anomenar els subjectes, cal atribuir-los estats, afeccions, esdeveniments. I és ací on els seguidors de la vella crònica esperaven ja, fa un segle, els partidaris d'una revolució de la història per prevenir-los d'això: els objectes i els mètodes que preconitzaven per a posar la història a l'hora de la ciència i de les masses

no feien sinó tornar més indeterminables les regles de la referència i més inverificables les de la inferència. Amb els bons vells mètodes, rejoyenits regularment, era possible arribar a un grau suficient de certesa sobre els actes dels prínceps, dels seus generals i dels seus ambaixadors, sobre el pensament que els havia animat, sobre les conseqüències de la seua política, les raons del seu èxit o del seu fracàs. Amb els documents i la seua crítica, les sèries d'esdeveniments atribuïbles indiscutiblement a Lluís XIV o a Napoleó es poden separar de les provocacions que neguen l'existència de l'un o de les especulacions que es fan sobre el germà bessó de l'altre. Però ¿com podrà mai el rigor de les sèries estadístiques permetre a l'historiador sostenir sense risc l'enunciat segons el qual la burgesia ha experimentat aquell estat, el proletariat ha conegut aquella altra evolució o la Mediterrània ha viscut aquell altre esdeveniment? Allunyar-se dels subjectes tradicionals de la història i dels mitjans de verificació lligats a la seua visibilitat suposa penetrar en un terreny en què s'alteren el sentit mateix del que és un subjecte o un esdeveniment i la manera com es pot fer referència al primer o inferència del segon. ¿Com entendre, per exemple, aquesta frase típica de la nova història: «El desert conqueridor ha entrat més d'una vegada en la Mediterrània»?¹ Segurament, l'historiador de l'era científica vol apartar-se de la visibi-

1. Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Armand Colin, 1949, p. 184. Llevat d'indicació en contra, per raó de les modificacions del text, les referències remetent sempre a aquesta edició.

litat còmoda i superficial dels grans esdeveniments i dels grans personatges. Però la ciència més certa que aquest reivindica és també una història més improbable, una història que porta al límit la indeterminació del referent i de la inferència propis de tota història.

Qüestió de noms, diríem. Una malaurada homonímia pròpia de la nostra llengua designa amb un mateix nom l'experiència viscuda, el seu relat fidel, la seua ficció mentidera i la seua explicació docta. Destres a descobrir les trampes de l'homonímia, els anglesos distingeixen entre *story* i *history*. Preocupats per explorar en la seua especificitat l'espessor de l'experiència viscuda i les condicions de construcció del discurs, els alemanys separen *Historie* i *Geschichte*. Aquestes convencions poden tancar forats en les exposicions metodològiques. La seua virtut s'acaba ací. Els caçadors d'homònims fan com els altres: atribueixen sèries d'esdeveniments a subjectes. És que no hi ha res més a fer, llevat precisament de no fer ja història. I els caçadors d'homònims generalment s'han apuntat a l'escola de les víctimes de l'homonímia, tot reconeixent als *Annales* la paternitat de la revolució científica del discurs històric. La raó d'això és tan simple, en el fons, com paradoxal en l'aparença. Calia precisament la confusió de la llengua per a mesurar el dilema en tot el seu rigor: la nova ciència històrica ja no devia ser una història i devia ser-ne encara. La diferència entre la història-ciència i la història-relat havia de produir-se al si del relat, amb les seues paraules i el seu ús de les paraules.

Perquè la batalla de la nova història té, d'entrada, un doble front. Enfront de la vella escola que es vanava d'aportar a la història tota la certesa de què era capaç,

s'agombolaven, inclinats sobre el bressol de la nova història, els bons i els mals apòstols de la ciència. I aquests, per descomptat, l'encoratjaven a donar el pas decisiu que la situaria en el terreny de la certesa científica: abandonar els esdeveniments, les seues successions insignificants o les seues causalitats atzaroses, i substituir-los pels fets: fets que no s'atribueixen ja a cap subjecte particular, sinó que s'observen en la seua repetició, es deixen classificar segons les seues propietats i posar en correlació amb altres fets del mateix gènere o amb altres gèneres de fets. I li indiquen tots els mitjans per a trobar les fonts i utilitzar els mètodes apropiats als seus nous objectes. La nova història s'honorarà d'haver seguit la lliçó dels estadístics per la intermediació dels sociòlegs i dels economistes. Reconeixerà el seu deute envers la provocació d'un Simiand que escapçà els tres ídols de la vella història: l'ídol polític, el cronològic i l'individual. Però, molt abans que Simiand, un obscur filòsof, Louis Bourdeau, en un gruixut llibre publicat el 1888, havia dissenyat polèmicament el decorat emblemàtic de la nova història: la gran mar, a penes arissada pel vent, oposant la calma de les seues profunditats a les petites ones dels individus i dels esdeveniments. ¿Quina era, es demanava, l'amplitud real dels esdeveniments més sorollosos? La Revolució Francesa no havia existit per a quatre-cents milions de xinesos i, a França mateix, «la veu dels tribuns més fogosos i el canó de les victòries més ressonants» no havien arribat fins a les capes més profundes de la població. «En aquella vall apartada, en molts pobles tranquils, ni tan sols se sentí parlar d'aquests esdeveniments, el brogit dels quals semblava omplir el món». Però no cal que parlem de valls

apartades. En el suposat centre del sisme, l'esdeveniment havia relliscat sobre la superfície de les coses:

Siguen quins siguen els esdeveniments, tothom continua fent el seu ofici habitual. Se sembra, es cull, es fabrica, es ven, es compra, es consumeix segons la necessitat i l'ús [...] En els dies més ombrívols del Terror, prosperaven vint-i-tres teatres a París. S'hi representava l'òpera de *Corisandre* «amb els seus arranjaments», peces sentimentals o bufes; els cafès eren plens de gom a gom i els passeigs molt freqüentats.²

La conclusió s'imposava per ella mateixa:

Per a qui contempla l'ordre general i la seqüència sencera dels fets, cap accident particular no sembla digne d'estudi. Són, sobre l'oceà de les coses humanes, vaivens d'ones que s'anul·len l'una a l'altra. El pescador la barca del qual sacsegen aquestes ones creu veure entorn seu muntanyes i abismes, però l'observador que, de la riba estant, passeja al lluny la seua mirada, no percep més que una superfície llisa, a penes arriçada per l'onada i acabada a l'horitzó per una línia immutable.³

Prendre en consideració aquesta línia de nivell de la història immòbil, i tanmateix en moviment, suposava estudiar aquests «fenòmens de funció» —més tard es diria aquests fets de «civilització material» i aquests fenòmens de «mentalitats»— lligats a les grans constants de l'activitat humana: les que concerneixen la necessitat d'alimentar-

2. Louis Bourdeau, *L'Histoire et les historiens*, París, 1888, pp. 120-122.

3. *Ibid.*, p. 122.

se, de produir, d'intercanviar o de transmetre, però també de riure i d'estimar, de conèixer i de crear. La tasca de la història consistia a seguir el moviment a penes sensible que treia aquestes activitats de l'ordre de la rutina per a llançar-les a l'univers de la invenció. Per a fer això, la història, com qualsevol ciència, havia d'acomplir la seua revolució copernicana. Li calia girar-se cap «al personatge més important de la història, l'heroi que cal celebrar abans que ningú..., la massa dels desconeguts».⁴ Aquest treball inadvertit dels veritables herois i dels inventors desconeguts, calia reconèixer-lo allà on parlava la seua pròpia llengua, la que convé a l'activitat de les multituds anònimes, la llengua de les xifres i de les funcions.

La ciència dels fets humans, tant de temps descriptiva i literària, està destinada a esdevenir gairebé enterament quantitativa. Els fenòmens de funció, objecte essencial del seu estudi, són efectivament mesurables pels dos modes de determinació de grandàries, aritmètic i geomètric. Podem, per una part, traduir-les en nombres i, per l'altra, representar-les visualment per mitjà de símbols gràfics (diagrames i cartogrames) on es resumeixen en imatges colpidores que fan el paper d'una llengua universal de llargues sèries de fets, les variacions, relacions i lleis dels quals apareixen a plena llum. Així, l'ideal de la història elevada a la dignitat de ciència consistiria a explicar totes les seues nocions i a no emprar ja paraules sinó per a explicar o comentar aquestes fórmules.⁵

4. *Ibid.*, p. 29.

5. *Ibid.*, pp. 291-292.

Ideal d'una ciència històrica desembarassada de la indeterminació de les paraules i de les frases de les històries, capaç així de transformar en coneixements reals el que no era encara sinó la «novel·la de la vida humana». Aquesta ciència no estaria de cap manera confinada en les meres dades de la població, la producció i el comerç. Al contrari, veuria obrir-se una història intel·lectual establerta sobre una base més significativa, l'estadística dels diplomes, de la llibreria o de les biblioteques, o una història dels sentiments i dels costums estudiada allà on parlaven sense embuts: en l'estadística dels matrimonis o l'anàlisi dels testaments.

¿No es tracta de la mateixa revolució que proclamaria Lucien Febvre en lligar la primacia científica de la demografia a la nova reialesa política del *demos*? ¿No es tracta del mateix discurs que mantindria més tard Fernand Braudel sobre les ones o les lluisors enganyoses de l'esdeveniment, o Pierre Chaunu sobre la capacitat de la història serial per a integrar la realitat humana en la xarxa de les seues correlacions? ¿Va ser l'obscur Bourdeau un precursor desconegut envers el qual s'hauria mostrat ingrata la història triomfant dels *Annales*? Cal respondre negativament. Els historiadors dels *Annales* no han estat ingrats sinó lúcids. Han comprès el que els proposaven, sota l'aparença de remeis de joventut, els metges de l'era cientista: els mitjans per a una eutanàsia. Invitar la ciència històrica a substituir el llenguatge enganyós de les històries per la llengua universal de les matemàtiques suposava invitar-la a morir sense dolor, sense adonar-se'n. El que les estadístiques de la llarga durada fornirien en el futur serien els elements d'una sociologia comparativa.

La història no seria sinó la dimensió diacrònica útil en alguns casos per a l'explicació de fenòmens socials residuals. La història promoguda a la dignitat científica era, de fet, una història esvaïda en la gran ciència d'allò social que li donava el seu objecte i li prescrivia els mitjans del seu coneixement. Així pensaven en el fons no sols els seus sarcàstics enemics, sinó també els seus consellers condescendents, els economistes i els sociòlegs de l'escola durkheimiana.

Així doncs, el que és propi de la revolució historiadora no és simplement haver sabut definir els nous objectes de la llarga durada, de la civilització material i de la vida de les masses, i adaptar-hi els nous instruments de la llengua de les xifres. És haver sabut reconèixer, en el cant de les sirenes de l'era científica, l'amenaça de la seua pèrdua, el dilema ocult sota les proposicions de la seua científització: *o* la història *o* la ciència. És haver sabut, per tal de respondre-hi, mantenir el joc de l'homonímia perquè era l'únic capaç de transformar la disjunció en conjunció: la ciència *i* la història. I això vol dir: la no-història i la història, el poder d'articulació dels noms i dels esdeveniments que està lligat a la indeterminació ontològica del relat, però que és, tanmateix, l'únic adequat per a preservar l'especificitat d'una ciència *històrica* en general. La revolució historiadora és el condicionament d'un espai de la conjunció dels contradictoris. Es ret homenatge imperfectament a aquesta invenció tot admirant la intitulació diplomàtica de les tesis de Lucien Febvre i de Fernand Braudel: *Philippe II et la Franche-Comté, La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Pensaven i deixaven pensar que així concordaven el seu

interès científic nou –la història dels grans espais de vida formats per la llarga durada– amb la reverència deguda als seus vells mestres, aferrats als grans noms i a la història diplomàtica. Però aquest art de la conjunció no resulta de les simples regles de la prudència o de la reverència acadèmica. La *i* que uneix els interessos i les recerques de la nova història als noms propis dels reis no és una qüestió retòrica. És la resposta científica a un *o bé... o bé...* No és una simple qüestió de noms. Pertany a una elaboració poètica de l'objecte i de la llengua del saber. El geni particular de Lucien Febvre rau a haver-ho comprès intuïtivament: la història només podia fer una revolució que fos la seua jugant amb l'ambivalència del seu nom, recusant, en la pràctica de la llengua, l'oposició entre ciència i literatura. No es tractava simplement que es poguessen conciliar els rigors de l'una i els encants de l'altra. Es tractava, de manera més profunda, que només la llengua de les històries era apta per a marcar la científicitat pròpia de la ciència històrica: qüestió no de retòrica, que posava la jove ciència d'acord amb els prejudicis dels vells mestres i les regles de la institució, sinó de poètica, que constituïa en llengua de veritat la llengua tan veritable com falsa de les històries. La batalla secular dels historiadors amb la vella paraula història no es refereix, doncs, als comptes que tota jove ciència, durant més o menys temps, ha d'ajustar amb la seua prehistòria ideològica. És el principi mateix de la seua pròpia dinàmica: el condicionament interminable i interminablement polèmic del vocabulari de les denominacions, de la gramàtica de les atribucions i de la sintaxi de les conjuncions i les subordinacions que permeten a la llengua dels histo-

riadors aprofitar la seua indeterminació per a procurar-ne la supressió, negar-se ella mateixa per a promoure la impossible adequació de la ciència i el relat, l'equivalència del temps de l'esdeveniment i del temps de la seua supressió.

Les pàgines que segueixen es proposen estudiar alguns nusos singulars d'aquesta constitució. ¿Per què s'ha produït de manera insistent entorn d'alguns objectes i figures exemplars? ¿Com han esdevingut aquests part de la intriga? ¿Quina relació hi ha entre la lògica d'aquestes intrigues i la d'un cert nombre d'usos sintàctics: maneres de disposar dels subjectes, dels complements i dels atributs, de fer ús de la conjunció i la subordinació, del present i del passat dels verbs, de la seua presència i de la seua absència? La qüestió en joc no és l'estil dels historiadors, sinó la signatura de la ciència. La signatura no és l'apèndix personalitzat d'un discurs, sinó la marca de la seua identitat, el nom propi que articula els noms propis i els noms comuns, les paraules i les coses, l'ordre dels éssers parlants i el dels objectes de coneixement. Un estudi d'aquesta mena escau al que he volgut denominar una *poètica del saber*: estudi del conjunt dels procediments literaris per mitjà dels quals un discurs se sostrau a la literatura, es dona un estatut de ciència i el significa. La poètica del saber s'interessa per les regles segons les quals un saber s'escriu i es llegeix, es constitueix com un gènere de discurs específic. Tracta de definir el mode de veritat al qual es consagra, no a donar-li normes, a validar o invalidar la seua pretensió científica. Sens dubte, concerneix de manera particular aquelles ciències dites humanes o socials que, des de fa dos segles, intenten amb

fortuna desigual guanyar el seu lloc en el concert de les veritables ciències, allunyar la sospita interminable de pertànyer encara a les obres de la literatura o la política, o a ambdues alhora. Però no es proposa confirmar aquesta sospita, tornar a portar la història o la sociologia, de les seues ambicions científiques als seus procediments literaris i els seus pressupòsits polítics. Més aviat pren acta del caràcter constitutiu d'aquesta triple articulació. Les ciències humanes i socials són filles de l'era de la ciència: l'era d'un cert nombre de revolucions decisives en les ciències fonamentals, però també l'era de la creença científica, l'era que concep la racionalitat de tota activitat segons una certa idea de la racionalitat científica no necessàriament lligada a les revolucions en qüestió. Però, prou que ho oblidem massa fàcilment, l'era de la ciència és també la de la literatura, on aquesta s'anomena com a tal i separa el rigor del seu acte propi tant dels simples encanteris de la ficció com de les regles de la divisió dels gèneres poètics i dels procediments convencionals de les belles lletres. És finalment, prou que ho sabem, l'era de la democràcia, l'era en què aquesta, als ulls mateixos d'aquells que la combaten o la temen, apareix com el destí social de la política moderna, l'era de les grans masses i de les grans regularitats que es presten als càlculs de la ciència, però també d'un desordre i d'una arbitriarietat nous que en pertorben els rigors objectius.

La nova història pertany a aquesta era i a aquesta configuració. I hi té un lloc ben singular. En el concert dels parents pobres de la ciència, en principi semblaria que fa el paper de la cosina més pobra, condemnada, a pesar de tot el seu aparat estadístic, a totes les aproxima-

cions de la llengua natural, les confusions de l'opinió i les seduccions de la literatura. Si, tanmateix, hi té sovint el paper d'abanderat, no és en virtut només del pes social que li confereix l'antiguitat de la seua institució. És perquè la radicalitat de la seua indignació l'ha portada a explorar més radicalment els poders de què disposa la llengua a fi de fer veure la ciència i la literatura per a operar la seua pròpia supressió. És, perquè s'ha mantingut estrictament en l'espai de l'homonímia de la ciència i la no-ciència, perquè ha conservat el nom dels contes que es conten als nens i de la llegenda comunitària que s'ensenya als escolars, que la història ha pogut dur a terme la tasca impossible d'articular en un sol discurs un triple contracte: un contracte científic que obliga a descobrir l'ordre ocult sota l'ordre aparent, substituint les correlacions i els comptes exactes d'un procés complex per l'escala dels pesos i les grandàries visibles de la política; un contracte narratiu que mana inscriure les estructures d'aquest espai ocult o les lleis d'aquest procés complex en les formes llegibles d'una història que comporta principi i fi, personatges i esdeveniments; i un contracte polític que lliga el que és invisible de la ciència i el que és llegible de la narració amb les imposicions contradictòries de l'era de les masses: grans regularitats de la llei comuna i grans tumults de la democràcia, revolucions i contrarevolucions; el secret, ocult a les multituds i a la narració, d'una història comuna, llegible per tots i ensenyable a tots.

¿Com es mantenen juntes aquestes tres exigències, quan les dues primeres semblen contradir-se estrictament i la tercera resumeix i fa rebrotar la contradicció? Per a copsar aquesta articulació que és al cor mateix de la revolució historiadora, cal entrar en el taller de l'historiador.

Una història és, en el sentit més corrent, una sèrie d'esdeveniments viscuts per subjectes generalment designats amb noms propis. Tanmateix, la revolució de la ciència històrica volgué revocar la primacia dels esdeveniments i els noms propis en benefici de les llargues durades i la vida de les persones anònimes. Era així com reivindicava al mateix temps la seua pertinença a l'era de la ciència i a l'era de la democràcia. Però, per a ser ciència sense perdre's ella mateixa, la història necessita algunes argücies literàries: una altra manera de contar la història dels reis, un altre ús dels temps del relat i la invenció de personatges d'un gènere nou, els testimonis muts. Només així pot articular en un sol discurs un triple contracte: científic, narratiu i polític.

Jacques Rancière (Alger, 1940) és professor emèrit d'estètica i política a la Universitat de París VII. Antic deixeble de Louis Althusser i fundador de la revista *Révoltes logiques*, entre la seua extensa obra destaquen títols tan emblemàtics com *La nuit des prolétaires* (1981), *Le maître ignorant* (1987), *Aux bords du politique* (1990), *La mésentente: politique et philosophie* (1995), *La parole muette: essai sur les contradictions de la littérature* (1998), *La fable cinématographique* (2001) i *Malaise dans l'esthétique* (2004). És, sens dubte, un dels autors més originals i suggestius del pensament contemporani.

ISBN 84-370-6158-X

9 788437 061580

PUV PUBLICACIONS
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA